

ЗА ОБОСНОВАНА ПОЛИТИКА ПО ЕТНОНАЦИОНАЛНИЯ ВЪПРОС ОТ ГЛЕДИЩЕ НА ТУРСКИЯ МУ АСПЕКТ

Едва ли може да се намери западноевропейска страна, която да няма ясна и категорична линия по националния въпрос. При това линия, която не се променя след поредните избори и поредната смяна на управляващата партия и на политическите лица в управлението. Извънредно характерно е, че по националната политика там няма опозиция, а има консенсус на всички основни политически сили. Същото важи, може би с още по-голяма сила, за САЩ, Канада, Япония и т.н.

За нашата страна това не може да се каже – още от Освобождението, та и до днес. Както по редица поводи вече се каза, през периода на капитализма егоистичният тясно партийен интерес се поставяше над националния, често пъти по груб и неприкрит начин. След 1944 г. политиката на БКП в етнонационално отношение беше изпълнена с груби грешки. След ноември 1989 г. отново котерийността е основната характерна черта в това отношение. Лошото е, че и сред масата от населението са формирани някои социалнопсихични комплекси, чужди на една национална политика – комплекси на отчуждение, а не на привличане и общуване. Това важи за отношението както към ислямизираните българи, така и към българските цигани.

Възгледите за етническият въпрос след Освобождението падат на много по-ниско ниво от възгледите на нашите възрожденци. Ако лидерите на Възраждането от етапа на неговата зрелост в лицето на Раковски, Каравелов, Ботев, Левски не бяха синове на един малък народ, те сигурно щяха да бъдат световно известни и биха се наложили като велики мислители и хуманисти от международен мащаб. В идейно, организационно и нравствено отношение те достигат учудващи върхове. Социално-политическите им възгледи са характерни с последователна демократичност, равноправие за всички, републиканство, вяра в силата на човешкия разум, а не в свръхестественото, преклонение пред труда и тру-

деция се. Организационно-управленският опит, съдържащ съвършени образци на рационалност и демократичност, достига върхова изява в националнореволуционната организация, създадена от Левски. Вековните традиции в самоуправлението на селската община, както и на църквите и манастирите, училищата и читалищата се издигат на забележителна висота. Ярко изпъква нравственият идеализъм и безкористие. Той наистина е масов и достига до себепожертване в огромен брой случаи. По отношение на етническите общности те също са последователни демократи и хуманисти. Според тях, както вече се каза, всички етнически групи трябва да имат равни политически и граждански права, да живеят братски, да си помагат и да общуват лоялно и добронамерено. Показател за изключителната висота в мисленето на българските възрожденци е принципното разграничение на турските трудещи се от султанско-феодалната репресивно-потисническа експлоататорска върхушка и нейните поддръжници по времето даже на въоръжените борби.

Освобождението дава нови насоки на общественото развитие – към частнособственическо капиталистическо общество. Доминантите в нравствената сфера рязко се променят. Както посочва Иван Хаджийски, Освобождението прекъсна процеса на концентрация на търговията и промишления капитал, на уедряването в земеделието. „Всичко стана дребно” – заключава Хаджийски [186, с. 188]. От преобладаване на дребната собственост се тръгваше към едрата по пътя на добре известното първоначално натрупване на капитала с неговата бездънна алчност, безскрупулност, цинизъм и репресивност. Но дребната собственост ще си остане едно море – през 1946 г. 75% от населението е селско, съществуват 1 094 904 селски стопанства, от които тези с до 30 дка земя са 42%, а с над 100 дка – само 8%. Общата обработваема площ е раздробена на 12 205 949 парчета (ниви и др.), средно по четири декара на парче [вж. 218]. Оттук непрекъснатата огромна скрита безработица и сиромашия. Личният непосредствен частен интерес излиза на преден план както в мисленето и морала, така и в поведението и заслонява всичко. Същевременно решаващо значение за уреждането на много обществени и лични въпроси придобива държавната власт. За да станеш капиталист, трябва да си министър или да имаш поддръжката на управляващите. Огромна част от интелигенцията се реализира единствено чрез държавната служба. Борба за власт, за институционална позиция, за служба – ето разковничето за успеха на частния предприемач, на партия или индивид. Ето желязното правило през цялата история на България от Освобождението до 1944 г. Оттук службогонството, парвенющината и котерийността.

Да, всичко стана дребно!

Така се формира и утвърди тъжното и традиционно за нашата страна явление в името на партийния и частния интерес безцеремонно да се потъпква и пренебрегва националният. Акад. Илчо Димитров нарича тази традиция „трагична”, тя се оказа устойчива и след 1989 г. [57, с. 6, 166].

Толкова много са бедите от това досега, че предизвикват ярост към нови такива прояви. Пък и условията вече се измениха. Та е крайно време да се сложи край на тази традиция, подход и мислене.

Не търпи никакво отлагане изработването на единна и цялостна политика по етнонационалния въпрос в България, която да обедини всички основни политически сили. Необходимо е в нея националният интерес да бъде непоклатима основа и абсолютна ценност и критерий. От това до голяма степен зависи бъдещето на България. Задачата е от фатално значение. Може определено да се каже, че вече се закъснява. Прав е акад. Илчо Димитров, посочвайки: „Не виждам да е постигнат някакъв резултат в изработването на съгласувана национална политика, а още по-малко в провеждането на такава политика” [57, с. 7]. Вече не може да се протака с изпълнението на тази задача, утре ще е непоправимо късно.

Кои са необходимите крайъгълни елементи на една обоснована политика по националния въпрос у нас?

Преди всичко, потребно е не само да се провъзгласят, но и фактически да се осигурят пълни граждански и политически права на всички граждани, независимо от етническото им самосъзнание. Пред държавата всички граждани са равни – както никакви привилегии, така и никаква дискриминация. Всеки трябва да заема в социалната йерархия онова място, което е заслужил благодарение единствено на личния си труд, способности, знания и умения, нравствени качества. С приемането на конституцията от 1991 г. са заложени най-важните правни основи в тази насока. Сега задачата е всичко това да намери отражение в останалите закони и което е още по-важно – да се осигури точно спазване на конституцията и законите от всички.

Нужно е да се създават условия за всестранно общуване между гражданите независимо от етническото им самосъзнание. Общуване в труда, в бита и развлеченията, в образованието, спорта, изкуството, навсякъде. Не обособяване, не затваряне в себе си, не противопоставяне. Свободно пътуване, заселване и работа във всички райони и селища на страната. Териториалното обособяване е особено вредно и антидемократично. Вредно, защото отчуждава, консервира отрицателни черти в социалната психика и поведението, пречи за преодоляване на натрупаното недоверие. Антидемократично, защото спъва реалното

еманципиране и осъществяването на правата на личността, води до цялостно изоставане от ритъма на социалния живот на цели слоеве от народа.

Огромно значение има усвояването на българския език като официален. Не е нормално да има цели групи от населението на страната, незнаещи български език. Нещо повече – не е нормално да има даже един гражданин на България, незнаещ български език.

Говорене на български език				
в проценти	Общо за населението	Турцизирани българи	Българи мохамедани	Български цигани
свободно	91,8	42,5	94,5	63,5
сравнително свободно	4,9	29,7	1,8	28,1
силно се затруднява	2,0	18,4	1,8	7,1
не говори този език	1,1	9,2	1,8	1,1
<i>Източник: 252.</i>				
Данни за 1986 г., валидни за лицата над 16 навършени години.				

Четене на български език				
в проценти	Общо за населението	Турцизирани българи	Българи мохамедани	Български цигани
разбира сравнително точно	88,1	52,0	80,3	58,2
схваща общия смисъл	5,7	17,9	8,2	18,6
разбира трудно	2,5	11,2	3,6	7,3
не чете на този език	3,5	18,7	7,7	15,6
<i>Източник: 252.</i>				

Както се вижда, над една четвърт от турцизираните българи над 16 навършени години не знаят български – нито говорят, нито четат на него. Сред българите мохамедани относителният дял е много по-малък.

Многогранно е значението и отражението на този факт. Цялостното израстване на личността е пред непреодолима преграда. Гражданин на България, незнаещ български език, не може да бъде пълноценен участник в труда, в политическия живот, да бъде творец в областта на културата и т.н. Повече или по-малко той е чужденец в собствената си родина.

В етнонационално отношение незнаенето на български език обособява и прави невъзможно общуването с останалата част от населението. Върху тази основа са възможни противопоставяния.

Причините за тази картина са различни: погрешната политика в образованието след Освобождението досега; поселищната обособеност на значителна част от турцизираните българи, съчетана с такива форми на производствена заетост (семеен акорд в тютюнопроизводството и др.), които са възможни без добро знание на български език; липсата на съзнание у тия хора, че трябва да знаят български език, подхранвано от турсконационалистическата пропаганда.

Проявявайки добре своята идейна същност в етнонационално отношение, сега определени политически сили са се юрнали да карат българите мохамедани да учат турски език. Очевидната цел е тяхното потурчване с последващи други антибългарски замисли. Те обаче и не мислят, че за да могат пълноценно да се трудят и да се развиват културно, почти една трета от турцизираните българи трябва да научат български език. Интересите на тези хора не ги интересуват, както не ги интересуват интересите на България.

Нужно е, следователно, да се осигурят условия за действително усвояване на българския език от всички граждани. Не ще и дума, че във всички държавни и обществени институции, стопански организации и фирми, търговски заведения и т.н. дейността трябва да се извършва на български език, документацията им трябва да се води на български език.

Разбира се, изучаването на турски език, както и на всеки друг език, е нужно да бъде свободно за всеки, който иска да го изучава. Но демократично е това да се организира извън училището и при поемането на разноските от изучаващите го. Не е демократично останалите граждани да заплащат за желанието на някои да изучават турски език. Същност това важи за всеки друг език на дадена етническа общност.

Естествено е факултативното изучаване на турски език извън училището да бъде под контрола на държавата от гледище на педагогическите изисквания и недопускането на опити то да се използва като параван за други цели – политически, религиозни и пр.

От голяма важност е в училището да се изучава историческото развитие на българския народ в цялата му обективна сложност, вът-

решна противоречивост, да няма теми табу, да не се подчинява обучението на текущи политически конюнктурни съображения. Нужно е с пълен глас да се осветлява, например, османското владичество, националната политика след Освобождението, включително след 1944 г. Има пълно основание акад. Димитър Ангелов, като пише, че за укрепването и утвърждаването на народностното самосъзнание твърде важна роля играе поддържането на свежа „историческа памет“, разпространението на знания за миналото на съответната народност [2, с. 20]. Същото трябва да бъде в сила за средствата за масова информация.

Свободното пътуване до други държави, включително заселването в тях и връщането в България отново трябва да остане, като се премахнат косвените пречки за това. Същевременно за тези, които напускат страната и отново се връщат, не трябва да се създават никакви привилегии. Не може например, да се анулират продажбите на имущество, направени при заминаването, защото съответният гражданин е решил да се върне отново в България. Който напуска страната, трябва да поеме всички рискове и отговорности за това.

Нужно е да се преследват с всичката строгост на закона всякакви опити да се влияе насилствено върху етническото самосъзнание на отделните граждани. Необходимо е категорично, незабавно и радикално да се реагира срещу натиска да се потурчват сега българи мохамедани и техни потомци, български цигани и др. А такъв натиск сега масово и планомерно се упражнява в различни райони. Имамите, например, получили съответни инструкции, не погребват мохамедани с български имена. Възползвайки се от тежко преживяваната загуба на близък човек, пред лицето на българската държава и общественост, те упражняват вулгарно насилие, за да потурчват исконни българи с българско самосъзнание.

Тревожен, но и красноречив за сегашната ситуация е сигналът на една родопска учителка. В писмо до списание „Родопи“ от 12 декември 1991 г. тя съобщава: Преди петнадесет години поради здравословни причини отишла учителка в родопско село до границата с чисти българи мохамедани. Сприятелила се с хората. Смяната на арабско-турските имена минала незабелязано, защото от по-преди по-младите си сменяли имената. Имало хора главно от старите, на които това не било по волята, но младите приемали имената с радост. Сега, след голямото напрежение за връщане на старите имена, по-голямата част от хората държат на българските си имена. Докога обаче, не можело да се каже, тъй като атмосферата ставала все по-напрегната. Усещала се дейност на група на ДПС. Първо я почувствали „външните“. На учителката два пъти ѝ слагали тел и треска в бравата, за да не може да си отключи.

Хазяите престанали да й продават мляко и яйца и започнали да си искат „одаята”. Плашели старците, че ходжата няма да ги погребее в техните си гробища, а от своя страна те натискали синовете, дъщерите и снахите да си „хвърлят” имената и да тръгнат с шалвари, макар че тука никога преди това шалвари не са се носили. Когато станала препирнята за въвеждането на турски език, един от влиятелните селяни, бригадир в стопанството, казал: „В селото за турски не може да се говори, защото не сме етнически турци, а етнически българи с мохамеданско вероизповедание и майчин език ни е българският”. След три дни му откраднали мулето от обора. Човекът млъкнал, а някой му подшушнал: „Добре, че не ти запалиха плевнята, а отиде само катърът”. Цялото село било като болно, всички били изплашени. Учителката си стяга багажа, макар и с голяма болка. Моли да не се съобщава адресът ѝ – страхува се [134, с. 38].

Но властта вместо незабавно да реагира, наказвайки строго тези антибългарски, антиконституционни асимилаторски действия, не прави нищо. Тя фактически подпомага асимилирането на части от българския народ, ръководена от текущи и меркантилни партийни интереси.

Българската ислямска църква, като организация на мохамеданското вероизповедание у нас, трябва да бъде равноправна с другите църкви. Решителна борба трябва да се поведе против отъждествяването на ислямската религиозност с турското етническо самосъзнание и на източноправославната религиозност с българската етническа принадлежност. Това не означава никакво подценяване на историческите заслуги на източноправославната църква. Просто в хода на трагичната история на България са създадени нови реалности и сега е задължително съобразяването с тях. Привилегироването на дадено вероизповедание е антидемократична проява. В етническо отношение то не води до нищо добро.

Една такава програма не може да се подготви кабинетно. В изработването ѝ е нужно да се включат учени, специалисти, всички основни политически сили, цялата общественост. Тази задача трябва да се реши в най-кратък срок. Необходимо е програмата за политиката по националния въпрос да се приема от всички политически сили, по нея да няма политическа опозиция. Необходимо е държавните органи на всички нива и във всички сфери на живота последователно, принципно и решително да я осъществяват, подкрепяни от всички политически сили, както и от цялата общественост.